

11.2.5. *Научна дейност*

Извършването на научни изследвания и разработки от преподавателския състав на висшите училища е от съществено значение за тяхната дейност. За военните училища, преди да станат висши, научната работа стоеше на по-заден план. Както е известно, Народно военноморско училище „Н. Й. Вапцаров“ първо сред военните училища получи статут на висше училище през 1956 г. Три години по-късно, през 1959 година, и другите три военни училища получиха такъв статут.

Фактът на получаване на такъв статут от ВНВМУ „Н. Й. Вапцаров“ беше един стимул за активизиране на научната дейност. Трябва да се каже, че и преди това е имало отделни преподаватели, развиващи такава дейност, но в повечето случаи това е било плод на лична инициатива.

Краят на 50-те и началото на 60-те години бележи активизиране на научната дейност на Морско училище в различни направления: издателска дейност, изяви на научни форуми и научни публикации, извършване на научни изследвания, получаване на научни степени и научни звания и др.

От 1959 г. началник на Морско училище е контраадмирал Дичо Узунов, който лично поощрява и насърчава повишаването на научната квалификация на преподавателите. Не забравяват и първите резултати. Първи през 1965 г. получава научно звание „доцент“ кап. II ранг Атанас Вълчев, след него през 1966 г. същото звание получава кап. II ранг Емил Станчев, а през 1969 г. той, кап. II ранг Трифон Пенков и кап. II ранг Филип Недялков получават научна степен „кандидат на техническите науки“. През 1970 г. кап. II ранг Трифон Пенков получава научна степен „доцент“.

Контраадмирал Дичо Узунов

През 1977 г. кап. I ранг Емил Станчев получава научна степен „доктор на техническите науки“, а през 1978 г. научно звание „професор“. Кап. I ранг Трифон Пенков получава тези научна степен и научно звание съответно през 1979 и 1980 г.

В предишни години в Морско училище са преподавали професори от други висши училища. Така например завършилият Морско училище през 1921 г. и машинно инженерство в Берлин през 1932 г. Минчо Острев от 1946 г. е професор – завеждащ катедра в Техническия факултет на тогавашния Варненския държавен университет „Св. Кирил Славянобългарски“. Той дълги години

Капитан II ранг Минчо Острев

*Капитан I ранг доктор
Георги Пецов*

е преподавал и в Морско училище. Професор Минчо Остров е създател на три типа български морски мини.

Доколкото ми е известно, първият морски офицер с научна степен е Георги Пецов, който защитава дисертация през 1931 г. в Германия. През 50-те години на миналия век (до 1956 г.) о.з. капитан I ранг Пецов беше преподавател в Морско училище.

Сигурно има още много подобни примери, но е ясно, че духът на творческо мислене и научното търсене е бил характерен за много от преподавалите в Морско училище и от неговите възпитаници още в ранните години на съществуване на училището.

За научната дейност на Морско училище през периода от 60-те до 90-те години има доста публикации, като издания за юбилейни годишници и мемоари на работили през този период в Морско училище. Такива са: Огнище на морската наука и култура. Сто години морско образователно дело в България. Военно издателство. 1981 г.; Кольо Н. Колев, 120 години Морско училище. Хроника на една вековна традиция. 2001 г.; Трифон Димитров Пенков, 50 години в строя. 2005 г.; Румен Попов, Животописът ми. Изд. Славена. 2013 г. Варна и др.

За това аз няма да повтарям вече написаното, а ще се опитам да разкажа за мястото и работата на Учебния отдел в научната дейност на училището, за някои научни разработки, в които съм участвал, и за някои проблеми на научната дейност от този период, не само в Морско училище.

Както беше посочено, Учебният отдел е орган на Командването на училището за планиране, организиране, контрол и отчет на учебната и научната работа. В един период той се казваше „Учебно-научен отдел“. В състава на от-

дела имаше заместник-началник на отдела по научната работа. Даже за кратко време в училището имаше самостоятелен „Научен отдел“, пряко подчинен на заместник-началника по учебната и научната част.

Във връзка със задачите на Учебния отдел по научната работа в училището за Началник на отдела в съответствие с изискванията се назначава хабили-тиран офицер.

Отделът не отговаряше и не контролираше конкретни научни разработки в училището. Тази дейност се изпълняваше основно от заместник-началника по учебната и научната част.

През този период и по-късно като заместник-началник по учебната и научната част, а и след това, участвах като изпълнител и ръководител на няколко научни проекта.

Накратко ще разкажа само за най-значимите проекти.

Може би не толкова с научно-теоретическо ниво, но с голям приложен и практически ефект беше първата разработка в катедра „Информатика“ на тема „Автоматизирана информационна система на ВНВМУ „Н. Й. Вапцаров“.

Системата продължи да се усъвършенства и разширява през годините до края на ХХ век главно под ръководството на доцент доктор Иванчо Йорданов.

Разказах за началото на разработването на този проект. Той беше един ценен опит за всички от катедрата за проектиране, програмиране и практическо внедряване на конкретна автоматизирана информационна система. В това отношение Морско училище беше водещо сред останалите военни, а и не само военни, училища.

Като признание за това може да се разглежда и фактът, че в разработването на концепция за използване на ЕИМ във военно-учебните заведения на БНА през началото на 80-те години активно участвахме двамата с Иванчо Йорданов. Нещо повече, когато се реши да се разработи Автоматизирана система за управление на военно-учебните заведения на БНА, в колектива за разработване на системата водещо участие имаше Морско училище.

За ръководител на разработката беше назначен началник на управление „Кадри“ в МНО ген. лейт. Бакалов, за научен ръководител беше назначен ген. майор Молхов, заместник-началник на Генералния щаб по автоматизацията, и за Главен конструктор на системата бях назначен аз. Тогава бях началник на Учебния отдел на училището. Като ръководители на екипите за разработване на отделните подсистеми бяха назначени офицери от другите военни училища. Доцент Иванчо Йорданов от Морско училище беше назначен като ръководител за разработване на една от най-важните части на системата, а именно базата данни.

Като административни ръководители участваха офицерите от Отдел „Военно-учебни заведения“ към Управление „Кадри“, началник на който беше полковник Марковски.

Проектът беше много амбициозен за всестранно обхващане на процеса на управление на военно-учебните заведения на ниво отделно училище, ниво вид

въоръжени сили (училищата бяха подчинени съответно на Сухопътни войски, на ВВС и на ВМС) и на ниво Министерство на отбраната.

Разработени бяха общите изисквания към системата, технико-икономически задания за системата и за отделните подсистеми и други важни документи в съответствие с Методиката за разработване на Автоматизирани системи за управление.

Идеята на ръководителите от МНО беше да се разработят подсистемите за отделните нива, които да бъдат еднакви за всички. Още от началото на мен и на някои други участници в разработката, с известен опит в разработване на такива системи, беше ясно, че това е трудно реализуемо и даже невъзможно. Причината е в това, че всяко училище по много от елементите на системата имаше определени особености и затова се налага модифициране и настройване на елементите на системата към конкретните условия. В някои случаи това бяха много съществени изменения.

Една от подсистемите, която беше разработена и внедрена, беше подсистемата „Прием“. На пръв поглед приемането на курсанти във всичките висши военни училища е по един и същ начин. Когато започна да се внедрява подсистемата, се разбра, че в разработения вид тя не може да се използва без изменения в нито едно от училищата. Затова след измененията, които бяха направени в програмата на подсистемата за условията на Морско училище, при нейното използване за първи път паралелно се обработваше информацията и с използваната почти 10 години в наша подсистема „Прием“ в рамките на АИС на училището.

За другите подсистеми различията бяха доста съществени и затова на базата на вече разработените концепция и документи за системата отделните училища продължиха разработката на ниво училище.

Освен това настъпилите промени в България и конкретно в Българската армия в края на 80-те години направиха невъзможно и нецелесъобразно понататъшното изграждане на системата.

Придобитият опит от създаване на системата в последващите години не беше използван пълноценно. Настъпиха сериозни изменения в структурите на армията, а също и във военните училища. Много офицери, участващи в разработката, бяха уволнени от Българската армия.

Работата в Морско училище продължи, но с отчитане на измененията, които настъпиха в техническата база – масово навлизане на персоналните компютри и компютърните мрежи и тяхното използване в училището. Това вече е друга тема, към която ще се върна по-късно.

Друга важна разработка от мащабите на БНА беше темата „Обхват“. Подсистемата за ВМС имаше названието „Обхват-3“.

Основната цел на разработката на проекта беше автоматизация на събирането, обработката, изобразяването и документирането на информацията, добивана от всички сензори в системата за наблюдение на ВМС. Съдържанието на разработката беше много тясно свързано с проблемите, изследвани в дисертацията ми.

В разработката, която по своя характер и съдържание е интердисциплинарна, участваха много офицери от щаба на ВМС и офицери, и цивилни преподаватели от катедри на ВНВМУ, като „Радиолокация“, „Морски свръзки“, „Информатика“ и „Тактика на ВМС“. Общото ръководство на темата, доколкото си спомням, се осъществяваше от контраадмирал Иван Николов, началник щаб на ВМС, а научен ръководител беше кап. I ранг професор, д.т.н. Трифон Пенков.

Участвах в разработката на общосистемните въпроси и заедно с преподавателите от кат. „Информатика“ в разработването на програмното и математическо осигуряване на системата.

Разработката започна през втората половина на 80-те години.

За съжаление и тази тема след измененията в Българската армия, в това число и във ВМС в началото на 90-те години, беше прекратена.

Във Военноморски сили по-късно през 10-те години на XXI век основните идеи на „Обхват -3“ бяха реализирани на практика.

През периода, който разглеждам, основна роля в научната дейност на ВВМУ в частта за разработване на научни теми играеше едно специфично звено, създадено във висшите военни училища. Става въпрос за така наречения Научноизследователски сектор (НИС). Тези звена за научна дейност бяха пряко подчинени на Заместник-министъра на отбраната по въоръжението и техниката. Те имаха собствен бюджет, банкова сметка и щат, извън щата на училището. Съгласно регламентиращите документи ръководител на НИС е Заместник-началникът по учебната и научната част на Училището.

НИС под ръководството на кап. I ранг професор, д.т.н. Трифон Пенков развиваше много активна дейност и допринесе за утвърждаване авторитета на ВНВМУ „Н. Й. Вапцаров“ като център на военноморската наука в България.

За съжаление в началото на 90-те години, във връзка с настъпилите изменения в армията и страната, дейността на НИС започна бързо да затихва, а по-късно тези звена бяха ликвидирани.

Иска ми се да разкажа за дейността в Морско училище през разглеждания период за повишаване научната квалификация на преподавателския състав и за създаване на млади научни кадри.

Сигурно и в предишни години е имало планиране на тази дейност, но подробен план за научното израстване на преподавателите и изграждане на млади научни кадри беше разработен в първите години, в които началник на училището беше контраадмирал Емил Станчев.

В този план, който през годините се актуализираше, за всеки преподавател беше определена година за защита на дисертация и година за хабилиране. Освен това определяха се курсанти, които проявяваха способности и желание за научна работа, които се наблюдаваха по време на службата им и се привличаха като аспиранти.

Мисля, че в началото малко се абсолютизираха и идеализираха нещата. Не е възможно всички преподаватели на едно висше училище да бъдат с научни степени и научни звания. Не знам дали това е и необходимо. Едва ли не се съз-

*Капитан I ранг Крум Денев
Михайлов*

даваше впечатление, че който няма научна степен и звание, не става за преподавател. Разбира се, че има някаква връзка между качеството на преподавателската работа и извършването на научна дейност от преподавателя. Но това според мен не е еднозначно. То зависи от преподаваната дисциплина и от още много качества и способности на преподавателя. Мога да посоча много примери за преподаватели, много добри педагози, без научни степени и научни звания, но които се помнят с уважение от всички курсанти. В случаи, когато е ставало дума за този въпрос, съм посочвал най-често един преподавател по Механика от випуска преди нашия. Това е кап. I ранг Крум Михайлов, който известно време беше и началник на катедра „Механика“. Той отлично владееше учебния материал, беше строг и справедлив и беше любимец на курсантите.

Може да се посочат и примери в обратната посока, когато преподавател има научна степен и звание, но качеството на неговата преподавателска работа е недостатъчно и не се ползва даже с уважение от курсантите.

Важна дейност, свързана с изграждането на млади научни кадри, беше планирането на теми за аспирантура, ръководството на аспиранти и спазването на законовите изисквания в тази дейност. Определена роля в тази дейност имаше Учебният отдел, особено в планирането на темите и помощта и контрола за изпълнение на индивидуалните планове на аспирантите.

Планирането на темите за аспирантура освен съображенията за необходимост от изследване на даден проблем се съобразяваха и с научните интереси на потенциалните кандидати, преподаватели или млади офицери от флота.

Тази дейност, разбира се, беше свързана и с разработваните научни теми по линията на НИС.

Основната дейност по ръководството, контрола и помощта в работата на аспирантите се извършваше от обучаващите катедри и научните ръководители на аспирантите. Тогава съгласно закона катедрите във висшите училища имаха статут на основни звена и център на учебната и научната дейност.

Въпреки сравнително добрата организация в ръководството на аспирантите в Морско училище, като правило само част от тях защитаваха дисертациите си в рамките на определените от закона срокове. Това явление беше разпространено и в другите военни и граждански висши училища. След изтичане срока на аспирантурата аспирантът се „отчисляваше с право на защита“.

В изпълнението на процедурите по защита на дисертации и избор на хабилитирани лица съгласно действащите тогава закони понякога се допускаха нарушения, някои от които се санкционираха, но и често „не се забелязваха“.

Многогодишното ми участие в работата на Специализиран научен съвет за приемане на защити на дисертации и избори на хабилитирани лица и в На-

учната комисия по военните науки ми позволи да придобия представа за някои негативни явления в системата.

Така например, често изборът на рецензентите на дисертации, който се извършва от обучаващата аспиранта катедра или друго научно звено, се правеше между хабилитирани лица, за които беше сигурно, че ще напишат положителна рецензия. Нещо повече, понякога рецензентите, не само на дисертации, но и на научни трудове за хабилитиране, негласно използваша написаната от заинтересованото лице чернова за рецензия. Тези случаи бяха „обществена тайна“, но не се предприемаха мерки за недопускането им. Не искам да се разбира, че това беше масова практика. Най-често така постъпваша отделни научни работници, които бяха избрани често за рецензенти.

В Специализирания съвет по радиоелектроника към Българската армия имаше един много показателен случай. При провеждане на избор за „доцент“ на преподавател от едно от военните училища първият рецензент оценяваше високо научните трудове на кандидата и естествено предлагаше той да бъде избран за „доцент“. Вторият рецензент беше се потрудил да се запознае по-задълбочено с трудовете и публикациите и посочи много недостатъци в тях. Освен това, той недвусмислено доказа, че един от учебниците, който предлагаше за рецензия кандидата, е абсолютен превод от руски език. Разликата беше само в имената на автора. Това беше явно изключително грубо и нахално плагиатство. Естествено заключението на втория рецензент беше отрицателно. При гласуването сто процента от членовете на съвета гласуваха против избирането на кандидата. Против гласува и първият рецензент, който беше член на съвета.

При сега действащия Закон за развитие на академичния състав възможностите за подобни нарушения и даже за подбиране членовете на научното жури, което приема защитата или избора за академична длъжност, са напълно реални и едва ли не в повечето случаи се приемат като нещо нормално.

Друго негативно явление от онези години, което според мен е не по-малко разпространено и в наши дни, е свързано с научните публикации. Научните публикации (публикации в научни издания и отпечатани доклади, изнесени на научни конференции) са важен показател при оценка на научната дейност на лицата, работещи във висши училища или в научни организации. Естествено, колкото повече на брой научни публикации има едно лице, толкова по-висока е оценката за неговата научна дейност. Разбира се, качеството на публикациите е много важно, но като че ли на преден план излиза количеството.

Във връзка с това – разпространено е като автори на дадена публикация да се посочват две и повече лица. Разбира се, много често има реално участие на повече от едно лице в разработката на дадена публикация. Още повече че научните изследвания се извършват най-често от екипи.

Тук говоря за случаите, в които към имената на реалните разработчици се добавят още имена, които нямат реално участие. Това са най-често имената на лица, заемщи някакво ръководно или друго служебно положение, от които в някаква степен е зависим истинският автор.

Широка практика е като автори на публикации на аспиранти да присъстват и имената на техните ръководители. В някои случаи, когато ръководителят има

лично участие, това е правилно, но в много случаи името на ръководителя се добавя само за това, че той е ръководител.

Още по-уродливо е добавянето на имената на лица, които нямат никакво реално участие в дадена разработка и публикация.

Ще приведа само един пример. Един колега подготви научна публикация за едно международно издание. Публикацията беше свързана с извършване от него изследвания като аспирант. Тъй като той не владееше добре английски език, превод на публикацията направи колега, който беше хабилитиран в същата научна област. Допустимо е публикацията да бъде от името на двамата. След като беше подготвена публикацията за изпращане към двамата реални автори, дори пред техните имена бяха добавени още три имена, които дори работеха в други научни области. Името обаче на неговия научен ръководител не присъстваше, защото той е преценил, че няма непосредствено участие в разработването на публикацията.

Този и много подобни случаи, каквито има във всички научни организации, освен за друго, показват преди всичко морала на някои лица от тези организации.

Доколкото съм в течение сега, се обсъждат някои идеи с цел намаляване на тези уродливи явления в научните среди.

Провежданата работа през 80-те години за повишаване научната квалификация на преподавателите, главно благодарение на дейността на тогавашния заместник-началник по учебната работа кап. I ранг проф. д.т.н. Трифон Пенков способства за увеличаване броя на преподавателите с научни степени и научни звания.

Един от резултатите на тази дейност беше създаването на Научен съвет на ВНВМУ „Н. Й. Вапцаров“ през 1978 г. с права за избор на доценти.

Не малка част от хабилитираните преподаватели в Морско училище бяха членове на специализирани научни съвети в Българската армия и в граждански висши училища.

За съжаление, и тук трябва да посоча, че от началото на 90-те години като цяло научната дейност във висшите училища започна да остава на заден план. Във висшите училища се развихриха различни страсти за отричане едва ли не на всичко и преди всичко на системата за придобиване на научни степени и научни звания. В резултат на това, а също и измененията в общественно-политическия живот в страната предизвикаха за известен период застой в научната работа и в подготовката на научни кадри.

Така например, след като трябваше, съгласно законите, да бъдат освободени част от хабилитираните лица, в Морско училище възникна недостиг на хабилитирани лица за заемане на определени длъжности. Тази криза беше преодоляна, особено след приемане на Закона за развитие на академичния състав в Република България през 2010 г.

Въпреки всички превратности на съдбата духът за търсене на новото и изследване на неизвестното не може да отсъства от дейността на Морско училище. През 10-те години на XXI век той се възроди с нова сила.

Сега в Морско училище висок процент от преподавателския състав притежава научни степени и е назначен на академични длъжности „професор“ и „доцент“.